

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI:
DR. GYÖRGY LAJOS

1927.

„ERDÉLYI IRODALMI SZEMLE“ KIADÁSA

8. SZ.

A BRASSAI FEKETE TEMPLOM MÁTYÁS-KORI CÍMEREI

IRTA:
KÖPECZI SEBESTYÉN JÓZSEF

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
CLUJ-KOLOZSVÁR

1927.

A lőcsei Mátyás-oltár faragott pultja.

A brassai fekete templom Mátyás-kori címerei

A brassai, ősi, evangélikus templom, melyet időbarnította, sok vihart átélt, tisztes falainak sötét patinájáról fekete templomnak neveznek, a gót műstílusnak legkeletibb határköve.

A brassai százok hatalmas művel jelezték a nyugati kultúra legszélső határát — büszkeséggel tekinthetnek a maiak és eljövendők az ősök monumentális alkotására. Megilletődve köszöntjük az alkotást, mely félezer éve mutatja, hogy meddig terjedt az emberi lelkeknek a szép és nemes eszmék iránt való fogékonysága s kegyelettel emlékezünk meg azokról, kik e művet Isten dicsőségére létrehozták.¹

Itt e templom Hunyadi-címeres emlékeit ismertetjük és pedig a katedrával szemben levő színezett, kő, genealogiai címet és a déli bejárat feletti Mária freskó két festett címerét, a Mátyás-kori országcímet és Beatrix királyné címerét.

I. Mátyás király domborművi, kő, genealogiai címere

A templom főhajója északi oldalának középső pillérén, a karzat magasságában, a katedrával szemben, Mátyás király, illetve a Hunyadi-ház kőből faragott és színezett genealogiai címere van befalazva. E címer: *jobbra dülő, háromszögű, kék pajzsban, jobbra fordult, lebegő, arannyal fegyverzett, vörös nyelvű, félig nyitott szárnyú, természetes, fekete holló. Jobbra fordított csőrsisakjának dísz: egy felhaj-*

¹ A templom leírása megvan Ernst Kühlbrandt: „Die ev. Stadtpfarrkirche A. B. in Kronstadt“ gedr. b. I. Gött 1898. c. igen értékes, szép kiállítású művében, mely 3 kötetre volt tervezve, de sajnos, csak az 1. kötete jelent meg; I. továbbá Wilh. Seraphin és Ernst Kühlbrandt: „Führer durch die ev. Stadtpfarrkirche A. B. in Kronstadt“ 2 Aufl., ausg. d. Presbyterium der Gemeinde Gött's Druckerei.

tött — a fejrészre szorosan ráfekvő karimáju — keresztalakú, arany gyöngycsoportokkal behintett és karimáján ilyen sorral beszegett fekete kerek sapka, melynek hosszában betürt közepébe zárt, könyök nélküli, szárnyformára rendezett, kettős tollsor van tűzve; a belső sor zöld színű, a külső pedig arany-mázu. A sisak takarója ezüstszürke, lobogó kendő.

A Hunyadi-ház kö, genealogiai címere
a brassai fekete templomban.

A pajzsnek háromszögű, kö-zépkorias alakja van. A szé-
pen alakított, karmait ragado-
zásra tartó holló természetes
alakú; részletei stilizáltak, kü-
lönösképen a tollazata. Annnyira
domborúan van kifaragva,
hogy feje már alig tapad a
pajzsmezőhöz, nyitott csőre s
vörös, szigonyos nyelve pedig
azt nem is érinti. A holló cső-
rében a fejcs gyűrű, mely a
Hunyadiak címerének minden-
kori tartozéka, itt e példánkon
hiányzik, úgy látszik kitört;
ilyen erőteljesen domborított
műnél igen könnyen kitörhe-
tett anélkül, hogy távolról
észrevehető nyoma maradt
volna. Fedő tollazatának ki-
dolgozása nagy hasonlatos-
ságot mutat a vajdahunyadi
várkapolna boltívzáróköve ²
hollója fedőtollainak alakí-
tásával.* A sisak — az emlé-

ket a szemben levő emporról tekintve — igen nagy s nem
helyesen formált, alulról nézve azonban igen jó hatása van s
helyes arányúnak és rajzunak látszik. Vállrészét két pálcata-
szerű szegés közt egy gyöngysor ékíti; a sisak elülső és há-
tulsó részének összeillesztése is erőteljesen van ábrázolva. A

² Erdélyi Pál: Az Erd. Múz. Egyes. VI. vándorgy. Emlék-
könyve 99. lapján megvan e zárókö rajza, de könnyebb összehason-
lítás céljából újból adjuk.

* A vajdahunyadi várkapolna bejárata felett, kívül, van egy
sisakdíszes Hunyadi kőcímér. Sisakdísz a gyűrűt tartó holló,
előtte — vele össze nem függve — fekvő félhold *lebeg*, felfelé álló
szarvai között — öblében — csillaggal. — A sisakdísz így, a lebegő
kiséréttel, heraldikailag hibás, a viselhetőség szempontjából pedig
elképzélhetetlen. — A sisak takarója későbbi műizlésű, mint a vár
többi Hunyadi-kori díszítése. Bár a pajzsforma és a csőrsisak gó-
tikus, mégis takaróinál és kivihetetlen sisakdíszénél fogva nem
egykorú a többi címeres emlékekkel, ezért e dolgozat keretében, —
a Hunyadiak sisakdíszének meghatározásánál — nem foglalkozunk
vele.

pajzs lapja a rajzon — a fényképezés a szemben levő emporról történt — rövidebb aránylag, mint a valóságban, mert előre dülve van ábrázolva, tehát alulról való szemléletre, illetve helyes hatásra tervezte a művész. A sisakot fedő ilyen formájú sapkára nem tudunk eddig példát heraldikánkban. E sapkaformát Nagy Géza „csésze alakú tetővel ellátott, karimás, magyar süveg“-nek írja le.³ Példánkon eleje kissé be van nyomva s teljes hosszában betűrve; a betűzésbe van a két sor toll tűzdelve. A sapka felhajtott karimája alul, egy kisebb gyöngyökből alakított csoportosorral van beszegve s e beszegés felett nagyobb gyöngyökből ugyanilyen csoportok sorakoznak, de egymástól távolabb, úgy, hogy az egyes csoportok szélső gyöngyei nem érintik a szomszédos csoportok szélső gyöngyeit, mint az alsó sorban. Ilyen nagyobb gyöngyökből alakított gyöngycsoportokkal van a sapka felső része is behintve. Az egyes csoportok öt gyöngyből állanak, négy keresztalakúra rendezetből — ezek hosszúkásak — s egy gömbölyüből, mely a kereszt közepére van feltéve. Egészen ilyen gyöngycsoportok sorakoznak a vajdahunyadi várkapolna ívzáróköve sisakkoronájának abroncsán is. A kendőszerű takaró ezüstsziürke színű. A címer színezése alkalmasint az emporok építésének idejéből (1710—14) való; néhány éve Ernst Kühlbrandt rajztanár vezetésével a régiek alapján újrifestetett; meglehet azonban, hogy a címer eredetileg is színezve volt. Az egész művet stílusának meg nem

A vajdahunyadi vár kapolnájának boltzáró köve.

³ „A magy. viseletek története“, rajzolta és festette Nemes Mihály, a szöveget írta Nagy Géza; 131 l. E sapkaforma már igen korán előfordul, l. e mű VII. színes tábláján a 4. 10. 13. a VIII. táblán a 9., a IX. táblán alul a 2., a X. táblán alul a 7., a XI. táblán a 8. sz. viseletképet, továbbá a 25. sz. fekete táblán a 10., 13., a 27. sz. táblán a 2., a 35. sz. táblán a 3. és 6. sz. rajzot. Némelyik hasonló formájú sapka gyöngyökkel is van díszítve, de oly díszes, mint a példánk nincs e műben, valamint középen betűrt sincs. Hogy a sapka csúcsára is tűztek tolldíszet, nemcsak a karima mögé, mint ma is, mutatja a VIII. színes tábla 11. sz. viseletképe, e sapka nem hasonlít a sisakunkon levőhöz, azonban olyanná is alakítható volna, karimáját hátul magasabbra, elül pedig letűrve; ilyen továbbá a 27. fekete tábla 6. rajzán levő s a 37. tábla 4. és 10. sz. rajza, hol a sapka már inkább hasonlít a sisakunkon levőhöz. A XV. századból kalapot, mint sisakdíszet l. Zemplényi Dávid címerén levőt 1418-ból (Bárczay O.: A Heraldika kézikönyve 217 l.).

felelő, aranyrojtos, vörös bélésű, kék címerpalást övezi, mely a pillér falára van festve.⁴

E hollós címert valószínűleg Zsigmond király adományozta a Hunyadiak őseinek. E hunyadvármegyei hatalmas nemzetség ez időben lép fel s kezdi meg fenségesen ívelő, sajnos, rövid pályafutását. A dicsőséges emlékezetű, török-

Hunyadi János országhormányzó bővített címere, 1453.

verő hadvezér, a „Kereszténység pajzsa“, Hunyadi János apja, Vojk, Zsigmond király udvarában katonáskodott; ő kapja 1409-ben donatioba Vajdahunyadot.⁵ V. László király Hunyadi János országhormányzónak címerét megbővíti s adományozza részére a besztorcei örökös grófságot (Pozsony, 1453. febr. 1.). E megbővített címer balradülő pajzsa kékre és ezüstre van négyelve; az első és negyedik negyedében — a régi címerkép — balra fordult, félig nyitott szárnyu, természetes, fekete holló lebeg, csőrében fehérköves aranygyűrűt tartva; második és harmadik negyedében pedig balra fordult, vörös orosz-

lán ágaskodik, felemelt baljával arany leveleskoronát tartva. A koronás arany csórsisak díszé: zárt, arany sas-szárnypár. A sisaktakaró ezüst és arany mázu mindkétfelől.⁶

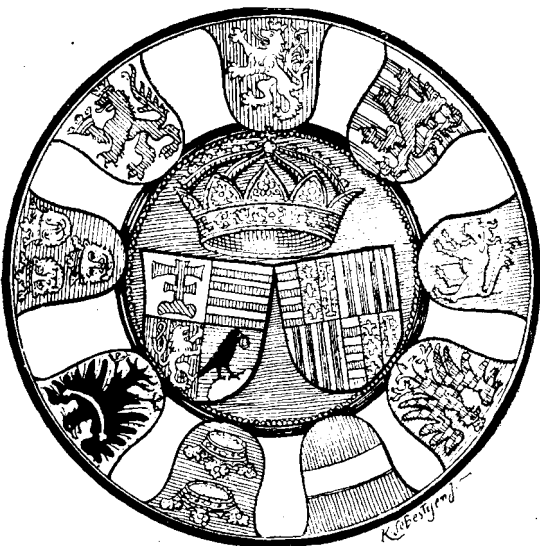
⁴ E címerpalást alkalmazása azért volt szükséges, mert a címer alapja szabálytalan s nincs is egész símára ledolgozva s így nem sikerült a pillér síkjába úgy behelyezni, hogy szabálytalan alakja fel ne tűnjön; ha egészen a falsík színéig helyeztetett volna a pillérbe, úgy a címerből is elfalaztattak volna egyes részletek. Az építész mindenesetre helyesen járt el, hogy inkább az egyenetlen falfelületet választotta, mint ez emlék egyes részleteinek elrejtését. Hasonló címerköpeny fogja körül szemben a kathedra feletti, nagyon szép Szent Mihály domborművet is.

⁵ Gr. Teleki József: „Hunyadiak kora Magyarországon“ I. 36-381

⁶ Báró Nyáry Albert: „A heraldika vezérfonala“ 120 l., hol az oklevél címerének színes másolata is meg van; eredetije a M. K. Orsz. Levéltárban, Budapesten.

Az oklevél felemlíti, hogy a Hunyadiak hollós címerét a régi királyok adományozták; az újonnan adományozott vörös oroszlán Hunyadi János bátorságát és hűségét — az oroszlán által magasra emelt korona pedig a király kiskorúsága idején hűségesen megőrzött és fenntartott királyi hatalmat jelképezi. E címer, középkori szokás szerint az uralkodó neve felé — balra fordulva van az oklevél elején ábrázolva. A Hunyadiak e címet nem is használták, úgy látszik, politikai okokból s leginkább talán azért, mert Hunyadi Lászlót V. László király esküje elle-

nére is lefejeztette (1457-ben Budán).⁷ Egyetlen példáját ismerjük e teljes címernek a vajdahunyadi vár csigalépcsőjének udvari ajtaja felett, kőből faragva. A koronát tartó vörös oroszlán -- itt koronás fővel -- még előfordul a Turóczi krónikában ábrázolt (1488. évi augsburgi kiadás) Mátyás nagy birodalmi címerében, a házassági címet körülvevő 9 címerpajzs közt is.⁸

Mátyás király birodalmi s egyuttal házassági címere a Turóczi Krónikában (augsburgi kiadás 1488.)

A nagyszámu Hunyadi címer ábrázolásokon, a csőrében gyűrűt tartó holló majdnem mindenkor cserágon — néha halmokon sőt felkőn áll, sokszor félhold és csillag kísérettel. A

⁷ Szilágyi Sándor: „A magyar nemzet története“ VI. 159—66 l.

⁸ Szilágyi Sándor: „A magyar nemzet története“ IV. 549 l.

Ezen igazán nagy címermű Mátyás birodalmának s ennek melléktartományainak, valamint feleségének, aragoniai Beatrix királynének címereit foglalja magában. Főcímere közepén, két egymásfelé hajló, kissé tárcsaformájú, kerek talpu pajzs, közösen egy zárt, királyi koronával fedve. A jobboldali főpajzs négyelt: 1. a kettős kereszt, lebegő, zöld hármashalom (fordított színezéssel); 2. a vágások (ezüsttel kezdve); 3. a cseh oroszlán; 4. a Hunyadi holló, felhőkön állva. A baloldali főpajzs szintén négyelt; 1, 4, háromszor hasított; jobbról a vágások — ezüsttel kezdve; középen az elhíntett liliomok kékben; balról ezüstben az arany, közeiben keresztcséktől kísért mankós kereszt; 2, 3, aranyban négy vörös gerenda. E főcímerpárt kilenc pajzs övezi. A heraldikai rangsor szerint 1, (a legfelső) Csehország; 2, (ettől jobbra) Hunyadi János bővített címerének koronát tartó, vörös oroszlánja, itt feje is koro-

királyi oklevél, valamint a brassai címer azt mutatják, hogy sem a cserág, vagy más alárendelt címerkép, sem a kíséret nem voltak tartozékai eredetileg a Hunyadi címernek. A gótika már elmúlóban volt Mátyás idejében. A művek, mik e korban keletkeztek, már nem szellemükben gótikusak, hanem csak külsőségeikben. A címer is — mely bár sohasem tartott lépést a műstílusok fejlődésével, hanem mindig a régebbiség látszatát óhajtván kelteni, jól-rosszul — régebbi stílusban ábrázoltatott s így szülőanyjának, a gótikának már csak külsőségeit tudta megőrizni; ezt megőrizte néhol évszázadokon át s vissza-vissza tért rá még a kései, lélekben és kifejezési módban merőben más korszakokban is, de szellemét megérteni nem tudta többé soha. A gótikus szellem hanyatlásának első jeleként kell tekintenünk minden, az igazi gótikus műízlés korszakában keletkezett címer később készített s nagyobbára önkéntesen megbővített példáin felismerhető, természetesen ábrázolásra való törekedést, valamint azt a szándékot, hogy a címer valamely sokszor meg sem történt eseménynek vagy jelenetnek illusztrációja vagy rejtvényképe legyen. E korszak állította a hollót faágra s helyezte feje köré a kíséretet. A brassai mesternek, ki még az igazi gótikus korszakban élt — mert ily messze nem hatott még el a renaissance szelleme — dicséretére válik, hogy sem a faágot, sem a kíséretet nem ábrázolta művén, hanem megelégedett az egyszerű címerkép erőteljes, gondos kidolgozásával. De felismerhető az a törekedése, hogy e címert régebbi korból származottnak tüntesse fel, mint annak valószínű keletkezési kora. Ezt mutatja a címerképen kívül a pajzs szigorú háromszög formája — a mester idejében már a társa alaku pajzs divatozott, a sisaktakaró, mely e művön még a XIV. századbeli stílusú — a XV. században, különösen ennek második felében már kivétel nélkül gótikus ornamentalszerű takarókat ábrázoltak s korábbi stílusú, a sisakdíszül szolgáló zárt szárnypár alakítása is; a sisak maga pedig a mester korában valóban viselt ú. n. csőr-sisak-típus. Tehát e mű stílusa nem egészen egyöntetű.

Most azt a fontos kérdést kell megoldanunk, hogy vajjon igazán a Hunyadi-ház sisakdísz-e az ezen kőcímeren ábrázolt zárt szárnypár, vagy nem, mert a Hunyadiak sisakdíszét eddig nem ismertük. A gótika hanyatlásának első áldozata — az olasz művészet és divat befolyása következtében — a sisakdíszes sisak volt. Az olaszok s általában a latin nemzetek

nás; 3. (Csehországtól balra) Luxemburg ház (az oroszlán fejéről a korona hiányzik; e címer különben: ezüstre és kékre kilencszer vágott pajzsos koronás, aranyfegyverzetű oroszlán); 4. (a Hunyadi oroszlános alatt) Dalmátország; 5. (ezzel átellenben), Lausitz; 6. (a dalmát alatt), Szilézia (helyesen a sas feje koronás s az ezüst feszítópánt közepe kis, talpas kereszteskének van kiképezve); 7. (Lausitzé alatt) Morvaország; 8, Galicia és 9, Ausztria címere.

nem tulajdonítottak akkor s nem tulajdonítanak ma sem fontosságot a sisaknak s ennek címerszerű díszének, hanem csak pajzscímert használtak, a germán nemzetekkel ellentétben. Hogy mi sisakot és sisakdísz viselünk címereinken, az a későbbi német befolyás következménye. Remek lovagvárunknak, a vajdahunyadinak is számos címeres emléke közt csak a lovagterem ajtaja feletti a teljes címer, a többi csak pajzscímer. A várkápolna boltzárókőve pedig a Hunyadiak pajzscímerképének sisakdíszképen alkalmazott változata. Ez emlék négyes karajba foglalt, koronás, takarós csörsisakot mutat s ezen a csőrében gyűrűt tartó hollót, melynek balszárnyához öblében hatágu csillagos, fogyó félhold tapad. A kíséret technikailag lebegve előállítható nem lévén, csak így lehetett ábrázolni. Itt a pajzscímernek igen jó kidolgozása, bár heraldikai érzék nélküli másolatával állunk szemben.

A középkori, viselésre alkalmas sisakdísznek nem volt s nem lehetett kísérete, ezek lebegő természete miatt. A később keletkezett címereknél pedig, midőn a sisakdíszek tényleges viselése már megszűnt s feledésbe ment, sokszor találkozunk a sisakdísz lebegő kíséretével, sőt lebegő sisakdísszel is, melyek pecséten, rajzon, domborműven ábrázolhatók voltak; de ha e címereket teljes plasztikában készítették el, már a kíséret lebegve nem volt előállítható s vagy a fősisakdíszhez tapadva jelent meg, vagy pedig a sisakba tűzött pálcákra erősítették a „lebegő“ kíséretet, ezzel önkénytelenül megbővítették a címet, mert e pálcák *segédsisakdíszeknek* tekintendők s irandók le.

Valószínűnek látszik, hogy a vajdahunyadi mű mestere a szárnyat — ha egyáltalán ismerte — nem találta elég jellegzetesnek építtető urai címereként alkalmazni s ezért faragta ki a hollót változatosságképen sisakdísz szerepében.

Két címeres emlékünknél mutatja a szárnyat a Hunyadi-ház sisakdíszeképen, a Hunyadi János eredeti, királyi címerbővítő oklevele és a brassai fekete templombeli kőcímer. Mindkettő megegyezik a sisakdíszre nézve; a kettő közti, csak formabeli eltérés leginkább az anyagszerűség következménye, egyik a királyi kancellárián pergamentre van festve, a másik pedig messzi vidéken kőből kifaragva. A brassai emlék két sorban elhelyezett, jobbra hajló, hátulról eléfelé egyenletesen nagyobbodó tollakat mutat, még pedig a heraldikai zárt szárny pár korábbi formájában, a bővített címer pedig magasratoró, természetes formájú, zárt szárny pár, ennek későbbi ábrázolási módjában. Mindkét példán a renaissance idején erőteljesen ábrázolt könyök nélkül vannak a szárnyak megjelenítve.

E két címer sisakdísze alapján — mert a vajdahunyadi zárókő sisakdíszét figyelembe nem vehetjük — megállapíthatjuk, hogy a *Hunyadiak hollós, bővítetlen címerének sisak-*

dísz a zárt szárnypár. Így a brassai, valószínűleg odavaló, szász mester által, kitűnő heraldikai érzékkel és technikai tudással készített címerben — ha feltételezzük, hogy a holló csőrében megvolt a fejesgyűrű — a Hunyadi-ház teljes, bővítetlen, genealogiai címerét tisztelhetjük.

A Hunyadi-ház pajzscímerének színeit ismerjük, sisakdíszének s takarójának színeit azonban nem. A brassai emlék sem ad kellő felvilágosítást ezek mázaira nézve. A pajzs kék; a holló fekete, de arany fegyverzete már nem hihető, mert a királyi oklevél hollójának nincsenek elütő mázu fegyverei. Az is meglehet — ha a brassai már készítésének idején színeztetett, lábait azért festették aranyra, hogy előtűnjene a jobbszárny fekete masszájából; csőrének aranyozása pedig önként következett, épen oly fegyvere lévén a hollónak, mint a lábak. A sisakdísz arany-zöld és a takaró ezüst-szürke máza nem nagyon valószínű. Az 1453. évi oklevél a régebbi címer sisakdíszének és takarójának mázaira nem ad biztos útbaigazítást, mert ennek címerénél nemcsak *címerbővítéssel, hanem egyúttal* — bár az oklevél nem említi — *címerjavítással* is szemben állunk. Címerjavításnak kell tekintenünk a sisakkoronát a sapka helyén, az arany sisakot, a szokásos acél sisak helyén és az ezüst-arany takarókat; ez utóbbi valószínűleg azzal a célzattal adományoztatott, melylyel a jeruzsálemi címer az ezüst és arany mázt mutatja. Meg kell elégednünk azzal, hogy a bővítés előtti teljes Hunyadi címert ismerjük, de sisakdíszének s takaróinak színeit nem. Ez ismerethez bennünket a brassai fekete templom kőcímere vezetett, Hunyadi János királyi oklevelének hatalmas támogatása mellett.

Ami a brassai kőcímer elhelyezését illeti, nem hihető, hogy eredetileg is azon a helyen lett volna, melyen most van, mert a középkorban minden a templomban elhelyezett címernek az oltár felé kellett fordulnia, mint a középkori címerleveleken levőknek az adományozó uralkodó neve felé. Úgy látszik, hogy eredetileg a címer alapja, a szabálytalan alakú anyakő nem volt hosszában tompaszögben megtört síknak faragva, mint most van, hanem a pillérbe való beépítéssel faragtatott le ferdén alapjának jobb oldala, hogy a nyolcoldalu pillér két lapjához, észre nem vehetőleg hozzásímuljon. E szándék nem sikerült egészen, mert egyik lapja sem fekszik a pillér síkjában, törési szöge nagyobb lévén, mint a szabályos nyolcszög egy szögeé. Alkalmasint e lefaragásnál töredezett le a sisakdísz felső része.⁹ Hogy miért nem helyeztetett a pil-

⁹ A dombormű legplasztikusabb része a sisakdísz felső része volt. Úgy véljük, hogy mikor a mennyezet 1502-ben beomlott (Führer durch die Stadtpfarrkirche, 5 l.), törmeléke erre zuhant s le-törte; ez menthette meg a holló fejét is, a gyűrű alkalmasint ekkor tört ki a holló csőréből.

lérnek elülső síkjába, hova pompásan elfért volna, nem tudható biztosan. Az építő gyaníthatólag ismerte azt a közép-kori szokást, hogy a címereket a legjobb emlékeken — környezetükre vonatkozóan nem helyezték középre, ezeket szimmetrikusan elosztván, hanem aszimmetrikusan, hogy annál inkább magukra vonják a néző figyelmét, s nehogy csak díszítéseknek tekintessenek. E címer alatt egy pajzsba nem foglalt brassai városcímer van a pillérbe beépítve, kőből, teljesen bearanyozva. E megkoronázott, gyökeres fatörzset mutató címer domborművet a pillér elülső lapjának közepére helyezte az építő, talán mert teljesen szimmetriás formája van s tetszetősen nem lehetett volna másként elhelyezni. Stílusa barok, kétségtelenül az empорок építésének idejében készült.

Még az volna címerünkről meghatározandó, hogy mikor, s mi célból készült s miért helyeztetett el a templomban. A nagyon valószínű monda szerint Reudel János brassai plebános készítette s helyezte el a templomban, hogy a polgárságot Mátyás király iránti hűségében megtartsa s hűségesküjére állandóan figyelmeztesse.¹⁰ A történelem igazolja e mondát; 1467-ben Erdélyben Mátyás ellen lázadás tört ki. A nemességi, a városok s az erdélyi nemzetek Mátyás helyébe az erdélyi vajdát, János szentgyörgyi grófot akarták királynak választani. Még szülővárosa, Kolozsvár, sőt Nagyszeben s Beszterce is, mely városok tőle a lázadás előtt röviddel privilegiumokat kaptak, a lázadókhoz csatlakoztak. Csak Brassó tartott ki megingathatatlan hűséggel Mátyás mellett, Reudel János plebános fáradozása folytán. A király seregével elnyomta a lázadást s aztán Nagy István moldvai vajda ellen vezeté seregét. Sebesülten érkezett karácsony előtt hűséges városába, Brassóba, itt ünnepelte karácsonyt és az újévet s megajándékozta a várost azzal a privilegiummal, hogy elengedte a polgároknak a koronavámost, melyet eddig áruikért fizetniök kellett.¹¹

II. A brassai fekete templom Mária freskójának két címere

A fekete templom déli — későgót ízlésű, 1654-ben boltozott előcsarnokkal ellátott — jelenlegi főbejárata feletti lőherelevél (számárhátu) idomu, hármas ívű mezejét egy győ-

¹⁰ Ernst Kühlbrandt tanár úr szíves közlése. Hálás köszönetemet nyilvánítom nevezettnek, hogy e címer fényképét volt szíves részemre elkészíttetni s engem munkámban értékes útbaigazításaival a legelőkékenyebben megsegíteni. Kühlbrandt úr a brassai templomnak kétségtelenül legalaposabb ismerője. A címer rajza Gust Heinrich brassai fotográfus fényképe alapján készült.

¹¹ Szilágyi Sándor „Erdélyország története tekintettel művelődésére“ 1866, I. 149—154 l.

nyörű freskó szomorú maradványai borítják.¹² Közel **HME** ezerév viszontagságai, ellenséges indulat, nedvesség s főképen az 1689. évi nagy tűzvész, mely egész Brassót a templommal együtt elhamvasztotta, annyira megrongálták a régi

Mária freskó a brassai evangélikus, fekete templomban. Ernst Kühlbrandt rekonstruáló másolata.

Magyarország e kétségkívül legremekebb falfestményét, hogy ma a szó való értelmében nem lehet kivenni mit akart ábrázolni. A töredékeket, az alig határolt, meg-megszakadt, lehámlott színes felületeket Ernst Kühlbrandt brassai, Honterus gymnasiumi rajztanár rekonstruáló másolatában, nyomról-nyomra haladva úgy össze tudta állítani, hogy — hála szeretetteljes fáradozásának és tudásának — a másolaton a mű csaknem eredeti pompájában gyönyörködhetünk.

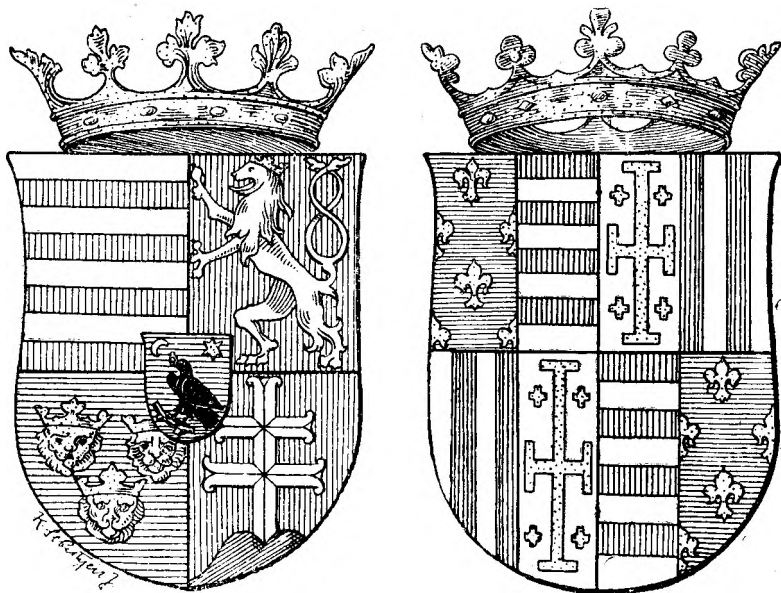
E freskó szép, kellemes hazai tájképben jeleníti meg a trónoló Madonnát, kinek glóriás feje fölé két lebegő angyal tart egy leveles koronát; Mária ölében a kis Jézus ül; a szent anya jobbja felől az imádkozó szent Katalin — balja felől pedig szent Borbála térdel, Jézuskának — ki baljában egy körtét tart — rózsaágot nyújtva. Szent Katalin mellett jelenye, a kerék és pallós, Szent Borbála bal kezében pedig a torony látható. A mű főjelenetétől jobbra és balra, gótikus ornamentáció közt egy-egy nyílt, leveles koronával fedett címerpajzs foglal helyet. E címerek meghatározzák e freskó keletkezésének idejét, sajnos, a mester neve ismeretlen, ki úgy látszik Olaszországot megjáró német, talán erdélyi szász nemzetiségű volt. A jobboldali pajzscímer a Mátyás-kori magyar államecímer egyik típusa, a baloldali pedig Mátyás má-

¹² 1. Führer durch die Stadpfarrkirche, hol a freskó jelenlegi állapotában (7 tábla) s e műemléknek Ernst Kühlbrandt által készített rekonstruáló másolata (1 tábla) is megvan.

sodik feleségének, aragoniai Beatrixnek címere. A királyi pár esküvője 1475-ben volt, Mátyás 1490-ben halt meg, tehát e mű e 15 év valamelyikében készült.*

A jobboldali pajzs négyelt mezejére kék szívpajzs van helyezve, melyben lebegő faágon, természetes holló áll, csőrében sárga (arany) fejésgyűrűt tartva; a hollót fogó félhold és hatágú csillag kíséri. A hátpajzs első negyede fehérre és vörösre van hétszer vágva; második, vörös negyedében jobbra fordult sárga (arany) koronás, kettősfarkú, fehér oroslán ágaskodik; harmadik, kék negyedében, három szembe fordult, koronás, sárga (arany) oroslánfej — felül kettő, alattuk egy — lebeg; negyedik vörös negyedében pedig, az e negyed alját elfoglaló biborbarna kettőshalmon apostoli, fehér (ezüst) kettőskereszt áll.

A szívpajzsban a Hunyadiak genealogiai címerét ismerjük fel, de már nem abban az egyszerű formában, mint a kőcímeren, hanem félhold és csillag kísérettel és a holló lábai alá helyezett faággal.

A Mária freskón levő két címer, heraldikai színjelzéssel.

A hátpajzs első negyedének nyolc fehér-vörös sávja — megfordított sorrendű mázakkal ugyan — az Árpád-ház cí-

* Hasonló címerpár van a címerek másféle elrendezésével a lőcsei templom Mátyásról nevezett oltárjának faragott, gótikus pultján. (Osztr. Magy. Monarch. V. 121 l.). E gyönyörű, fából faragott címeres oltárpultot e munka fejléce mutatja.

mere. A középkorban nem voltak külön államecímerék, hanem az uralkodó dynastia címere volt egyúttal az országé is. Így minden államecímer eredetileg az első, legtöbbször már kihalt dynastia genealogiai címere volt. E vágásos címert először 1202-ből ismerjük, Imre király aranybullájáról,¹³ melynek címeres felében levő mandorlapajzs mélyebb sávjában három, illetve ahogy e pajzs keskenyedik 3, 3, 2, 1 jobbra menő oroszlán foglal helyet. Ezen oroszlánsorok már az utolsó Árpádházbeli király hercegekori pecsétjén elmaradtak, a vágások, pedig ma is szerepelnek Magyarország címerében. Az oroszlánok máza feledésbe ment.

A hátpajzs második negyede Csehország címerét tartalmazza. Az első cseh dinasztiaé, a Premyslidáknak eredetileg más címerük volt, ezüst mezőben lángokkal hintett, fekete sas. A koronás, kettősfarkú oroszlános címer II. Ottokár cseh király 1249. évi pecsétjén jelenik meg először,¹⁴ s attól fogva a cseh királyság címere, tehát államecímer. János cseh király (Luxemburg) az 1339. évi egyik oklevélben azt állítja, hogy a sasos címer Szent Vencelé, Csehország védőszentjéé s mint ilyet adományozza Miklós trienti püspöknek és a trienti püspökségnek, mely ezt ma is viseli.¹⁵

A hátpajzs harmadik mezejében Dalmátország címere foglal helyet. E címer először Gelre herold címerkönyvében fordul elő, mégpedig Nagy Lajos király országainak egyesített címerében.¹⁶ Ennek pajzsa négyelt: 1. hasított, jobbról vörösre és ezüstre hétszer vágott (Árpád), balról kékből arany lilomok vannak elhintve (Anjou); 2. arannyal fegyverzett, koronás ezüst sas, szárnyain lóherelevél alakban végződő feszítő pánntal (Lengyel királyság); 3. vörösben, hármás, zöld halmon az ezüst, apostoli, kettőskereszt (Magyar birodalom); 4. vörösben három (2, 1) jobbrafordult, koronás, ezüst oroszlánfő (Dalmátország). A koronás, zárt sisak díszé — a Ma-

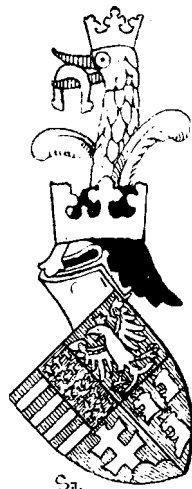
¹³ Századok 50. évf. 2. l. 3. rajz, a Dr. Csánki Dezső: „Az új magyar és úgynevezett közös címerekről“ című alapos és tanulságos értekezésében, a magyar államecímer történelmi fejlődéséről.

¹⁴ Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben, IX. köt. Csehország I, 243 l. II. Premysl Ottokár kettős pecsétjének reversjén levő lovas pajzsán az oroszlán, a lótakarón, a ló nyakán Ausztria polyás, a lótakaró hátsó részén Stíria párducos és alól, a lovas lába által fedve a sasos címere szerepel. I. Ottokárnak a prágai szent Vid székesegyházban levő síremlékén két háromszögű pajzs van ábrázolva, a jobboldaliban a lángokkal hintett koronás sas, a baloldaliban pedig a kettős farkú oroszlán szerepel. II. Ottokár ugyanottani síremlékén e kettőn kívül egy harmadik pajzs is látható, Ausztria polyás címere (O. M. M. I. 239 és 249 l.).

¹⁵ Osztr. M. Mon. Tyrol 149 l. A Sándor trienti püspök 1424 évi pecsétjén, hol a teljes ornátusban trónoló püspöktől jobbra és balra egy-egy angyal által tartott pajzsban látható e sas.

¹⁶ Turul l. továbbá Bárczay O.: „A heraldika kézikönyve“ 456—7 l.

gyarországon uralkodó Anjouk ismert sisakdísz — a sisakkoronából, két fehér strucc toll közül előtörő, koronás struccfő, vörös csőrében arany patkót tartva. A sisaktakaró fekete, csipkézett szélű, kendőszerű. E címer azért is nevezetes, mert a vágások és a kettőskereszt először jelennek meg benne, ugyanegy pajzsba foglalva. Dalmátország címere, mely kékben arany mázu, királyi pecséten — külön pajzsban, a főpajzs kíséretében — először Zsigmond király 1405. évi nagypecsétjében foglalt helyet. Itt az oroszlánfejek — mint azóta állandóan — szembefordulva vannak ábrázolva.¹⁷

Sz.
Nagy Lajos király
genealogiai és biro-
dalmatnak címere Giebre
herold Wapenboeckjában
(1334—72).

A hátpajzs negyedik negyedében a magyar, apostoli, kettőskereszt foglal helyet. A kettőskeresztes címet — mely pénzekén már igen korán előfordul — IV. Béla király véseti először királyi pecsétjébe¹⁸ s ettől fogva a kettőskereszt lett az egész középkori, magyar imperium címere. A magyar királyi pecsétek címeroldalát majdnem két évszázadon át a kettős keresztes címer dominálja.¹⁹ Az Árpádház kihalása után, különösen az Anjouk alatt, a pecsétek felségoldalán, hol az uralkodó királyi díszben trónol, a tróntól jobbra és balra, az uralkodó genealogiai címeres pajzsa foglal helyet.²⁰ E címerpajzs mezeje hasított, jobbról a az Árpádház vágásos címere, balról pedig az Anjouk liliomokkal hintett címere van egy pajzsmezőbe egyesítve. E címer az Anjouknak az Árpádokkal való vérségi kapcsolatát volt hivatva dokumentálni,²¹ s az e vérségi kapcsolaton alapuló örökölt jogukat, a magyar királyi trónra s arra a birodalomra, melyet a pecsét másik oldalát imperialisztikusan elfoglaló kettőskeresztes címer jelképez. Egyetlen genealogiai címet sem ismerünk, mely a kettős keresztes címerrel volna egyesítve, annak feltétlen bizonyságaképen, hogy míg a vágásos az Árpádház

¹⁷ Századok 50 évf. 8 l. Képe e lap mellékletén.

¹⁸ U. o. 6 l.

¹⁹ IV. Bélától (1240 évi felségpecsét) egészen Albertig (1437 évi pecsét).

²⁰ I. Róbert Károly kettőspecsétjét (Szilágyi III. 137—42), továbbá pénzeit (u. o. III. 144), Nagy Lajos király gyűrűpecsétjét (u. o. III. 147) s első és második kettőspecsétjét (u. o. III. 222, 223, 264 l.), titkos pecsétjét (u. o. III. 290). Mária királynő kettőspecsétjét (u. o. III. 365) s még számos példán.

²¹ Az Árpádokkal való vérségi összeköttetést e leszármazás mutatja:

genealogiai címere, a kettőskeresztes nem genealogiai, hanem az egész középkori magyar imperium címere, tehát *államcímér*. Hogy a genealogiai és az államcímér fogalmával a régiek mindenkor tisztában voltak, bizonyos, mert a vágásos címet nagyon gyakran találjuk más címerrel egyesítve, néha az *igénycímér* jelentésével, a kettőskeresztesnek egyetlen más genealogiai címerrel való egyesítését sem ismerjük.

A XIII. század második negyedében minden európai államban kialakul a régi, genealogiai helyett egy-egy új címér, mely már nem annyira a dynastiát, mint az országot jelentette. Példaképen felsorolunk néhány ilyen címerváltoztatást. Az utolsó Babenberg, Hárcias Frigyes († 1246) örökölt címere sas volt. Ő alatta keletkezik a vörösben ezüst polyás címér, mely azóta Ausztria területiális, tehát államot jelentő — s egyúttal az Ausztriában uralkodó főhercegek címere. A Wittelsbach-ház címere sas, majd oroszlán volt; az ezüstre és kékre rutázott címerpajzs Szigorú II. Lajos alatt keletkezik, 1247-ben, s azóta ez Bajorország és egyúttal a Wittelsbach dynastia címere.²² Az oroszlános cseh címerről már megemlékeztünk. Még csak a Hohenzollern dynastia címerének kialakulását óhajtjuk vázolni. A nürnbergi régi várgrófok, a Zollernek szintén ezidőtájt változtatták meg címerüket.²³ I. Frigyes várgróf 1201. évi pecsétjén oroszlán a cí-

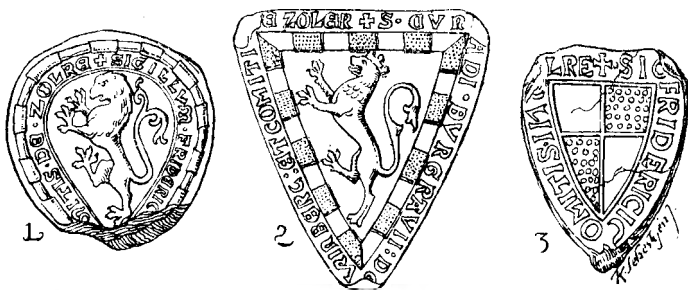
Oroszlán, VIII. Lajos francia király
Castiljai Blanka.

Szent Lajos (IX.) francia kir. sz. 1215, † 1270, VIII. 25.	I. Károly Anjou, Maine és Provence grófja nápolyi király, † 1288. 1. Beatrix, Provence örököse, † 1276 2. Burgundi Margit † 1308.	Alfonz
Izabella IV. (Kún) László magyar kir. † 1290, VII. 10.	II. Károly nápolyi király † 1309. V. 5. Árpád-házi Mária, V. István magyar király leánya, † 1323.	Fülöp † 1272 Achaja és Morea hercege
Martel Károly, † 1296 Klementina, Habsburgi Rudolf leánya, † 1301.	és több gyermek	
Róbert Károly, magyar király sz. 1288, † 1342	Clementina X. Lajos francia király	

²² A bajor állami főlevéltár igazgatóságának hivatalos közlése, jelen dolgozat szerzőjéhez. Ez értesítés magában foglalja a Wittelsbach-ház leszármazását és történetét Ottó magyar királyig s az 1179—1295 közti években használt uralkodói pecsétek rajzát (12 típus).

²³ Prof. Otto Krauske: „Hohenzollern u. die Mark Brandenburg“ 4, 5, 23, 26 l.

merkép, I. Konrádén ugyanaz, de koronás fejű s e pajzs
összerótt rámbába van foglalva (1240). A változás IV. Frigyes
várgróf alatt történt meg, kinek 1248 évi pecsétjén a pajzs
négyelt s e mesteralakos címerpajzs (ezüst-fekete) maradt

1. Zolre IV. Frigyes nürnbergi várgróf 1226. évi pecsétje, melyet már atyja I. Frigyes is használt 1201-ben. — 2. Konrád nürnbergi és zollerni gróf pecsétje, 1240-ből. — 3. IV. Frigyes zollerni gróf és nürnbergi várgróf 1248. évi pecsétje, melyen először szerepel a Hohenzollern dynastia négyeltes pajzsa.

napjainkra s szerepel a román királyság címerének szívpa-
jsában, mint a Hohenzollern-Sigmaringeni dynastia címere.
Az oroszlanos címer a nürnbergi várgrófságnak lett territó-
riális címere, (vörös-ezüst összerótt rámbás arany pajzsban, fe-
kete oroszlán). A XIII. század második negyedét a címervál-
toztatások és az államcímerek kialakulása korszakának te-
kinthetjük.

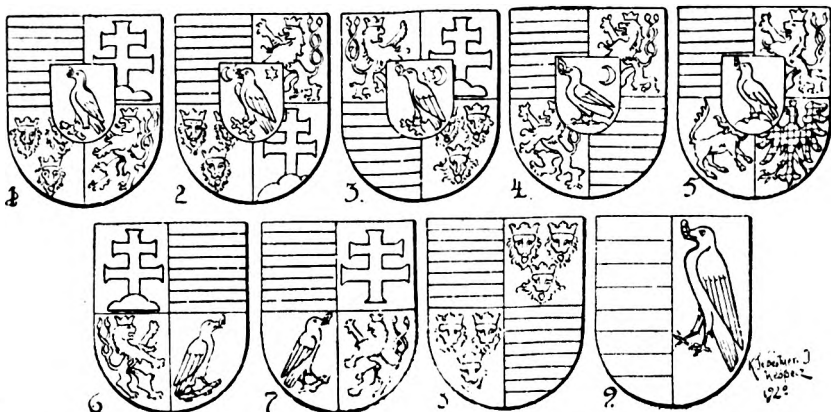
A kettőskeresztes címernek egyedüli imperiális jelentése
a XV. század elejéig tartott. Ekkor kezdenek a mellékorszá-
gok címerei a kettőskeresztes pajzs köré, külön, „kis pajzsok-
ban sorakozni.²⁴ E század közepén pedig e címerek egy pajzs-
ba egyesítették s ekkor a heraldikai rangsor szerint már
nem mindig a kettőskereszt foglalja el az első helyet, hanem
a vágásos címer.²⁵ A címerfejlődés ezen kategóriájába tarto-
zik a brassai freskó jobboldali címere is, t. i. a vágásos az
első, a kettőskeresztes pedig a negyedik negyedbe van fog-
lalva. Akkor, s azóta mindkettő csak az anyaországot jelen-
tette, tehát kevesebbet, mint azelőtt az egyik, vagy a másik

²⁴ Zsigmond király 1405 évi pecsétjének címeroldalán a közép-
ső, főpajzsot hármalmon a kettőskereszt foglalja el. E pajzs
köré hat kis pajzs sorakozik: 1. A legfelsőben a kettőskereszt is-
métlődik meg. Ettől jobbra 2. az Árpád-ház vágásai, balra 3. Cseh-
ország címere, jobbról, lejjebb 4. Dalmátország, balról lejjebb 5. a
Szilézia sasos s legalul a Luxemburg-ház címere foglal helyet; 1.
Századok 50 évf. 8 old. m. melléklet.

²⁵ I. Ulászló király pecsétjén. Négyelt pajzs, 1. vágások; 2. len-
gyel sas; 3. a lithván lovas (Jagelló) és 4. a lebegő kettőskereszt
(Szilágyi IV. 49.). Aranyán ugyane címer, ezüst pénzén először
szerepel a vágásos címer és a kettőskereszt egy hasított pajzsban
egyesítve (u. o. IV. 41 l.).

magára. Mátyás nem volt rokon az Árpádokkal s nem az Árpád vérség alapján uralkodott, tehát itt a vágásos címer jelentése szerint már nem genealogiai, hanem területiális címernek tekintendő, mely ugyanazt a társországok nélküli, szűkebb Magyarországot jelenti, mint ugyanakkor s azóta a kettőskereszt.

A címeren a kettőskereszt különösképen kettős halmon áll, mely hihetőleg a tűz következtében veszítette el szokásos

Mátyáskori magyar államcímerek legjellegzetesebb változatai. — 1. A király titkos pecsétjén 1459-ből. A budai vár faragott maradványain. A budai Mátyás-templom tornyán. Mátyás trónkirábján. A Naldi, Damascenus, Spartianus, Philostratus corvináko n. Mátyás breviáriumán és miscellanyján, valamint ezüst pénzén. — 2. A brassai freskón és Mátyás királynak Párisban, a Musée d'Artillerieben levő eredeti pajzsán. — 3. A beszteceri régi vár kocimere, jelenleg a Textos alapítványi házban, a Kórház- és Mihály-utca sarkán, Besztecerén. — 4. Mátyás Kálváriáján. A Volterra codexben, a Sforza-ház címere mellett, továbbá az Asconius és Spartianus codexben. — 5. A breszlai városházán. — 6. A Türoezsi Krónikában, a király arcképe mellett, valamint a nagy címeren. — 7. Mátyás aranyain. A budai vár maradványain, valamint III. Iván moszkvai cári aranyain. — 8. A hautzeni Ortenburg váron, Mátyás király szobra felett. — 9. Mátyás ezüst denárán.

zöld színét s lett biborbaránvá. Az imperiálisan, magában lebegő kettőskereszt alatt legelőször a XIV. század elején jelenik meg a hármashalom, előbb lebegő, vagyis a pajzs szélét nem érintő formában, később a pajzs alját betöltve. A középső halom nyílt, leveles koronája a kettőskereszt talpánál II. Mátyás idejében fordul először elő s Mária Terézia óta állandó.

Ha a brassai Mátyáskori államcímerek heraldikai elrendezését vizsgáljuk, úgy azt találjuk, hogy az megegyezik Mátyásnak a párisi Musée d'Artillerie-ben levő címeres pajzsával.²⁶ A fenti rajzon, mely a legjellegzetesebb Mátyáskori államcímervariánsokat mutatja, megfigyelhetjük, hogy milyen különbözőképpen ábrázolták akkor az államcímet.

²⁶ Nemes-Nagy: Magy. viseletek tört. 43 sz. fekete táblán 15 sz. rajz.

A freskó baloldali pajzsa Mátyás király feleségének aragoniai Beatrixnek címerét tartalmazza.

E pajzs négyelt; első és negyedik negyede hasított; az első jobb és a negyedik negyed bal, kék osztálya sárga (arany) liliumokkal hintett; az első negyed bal, a negyedik jobb osztálya pedig vörösre és fehérre hétszer vágott. A második és harmadik negyed szintén hasított; a másodikban jobbról, a harmadikban balról fehérben (ezüst) sárga (arany) mankóskereszt s ennek minden szögében egy-egy arany egyenlőszáru keresztecske lebeg; a második negyed bal osztálya vörösre és fehérre háromszor — a harmadik negyed jobb osztálya pedig ezüstre és vörösre van szintén háromszor hasítva.

A címerpajzsban négy címer van egyesítve. A liliumokkal hintett mező az Anjou, a vörös-ezüst vágásos a velük vérokon Árpád, a mankóskereszt a jeruzsálemi királyság, a vörös-fehér hasításon mező pedig az aragon királyság címere.

Az Anjouk liliumos címerét állítólag VII. Lajos francia király vette fel és viselte pajzsán és zászlaján az 1146—50 évek közti keresztes hadjáratban. Fülöp Ágoston király 1198. évi pecsétjén egy lilium foglal helyet, mely nincs pajzsba foglalva. Oroszlán Lajos francia király (1223—36) pecsétjén fordul először elő a liliumokkal hintett pajzs; e címernek használata V. Károly uralkodásáig tartott, midőn az elhintett liliumok helyett ezek száma háromban állapodott meg s e címet viselte végig a francia dynastia s a francia királyság.²⁷ Az Anjou-ház különböző ágai megkülönböztetésül bizonyos változtatásokkal, ú. n. címertörésekkel viselték a liliumos címet. A nápolyi ág vörös tornagallért helyezett a liliumos pajzs fejébe, más ág vörös rámába foglalta a pajzsot, Martell Károly testvére, János gradinai és durazói herceg pedig, hogy Árpád-vérségét mutassa, vörös-fehér összerótt rámát vett pajzsa köré, az Árpád-címer mázai szerint.²⁸ A magyar Anjouk, mint souverainek címeres pajzsukat töréssel nem jegyezték meg, hanem a magyar trónra való velük született jogukat azzal tették mindenki által láthatóvá, hogy az Árpádok címerét a sajátjukkal egyesítették, hasított pajzsban. Az Anjou dynastia azon tagjai, kik Magyarországon nem uralkodtak, de Anjou II. Károly nápolyi királynak V. István király leányával, Árpád-házi Máriával való házasságából származtak, kétszer hasított címerpajzsot viseltek, melynek jobb harmada liliumokkal volt behintve s a mező fejében a vörös tornagallér mint címertörés jelent meg; a középső harmadot az Árpád-ház vágásai — a bal harmadot pedig Jeruzsálem címere foglalta el.²⁹ Midőn Aragoniát megszerezték, e három-

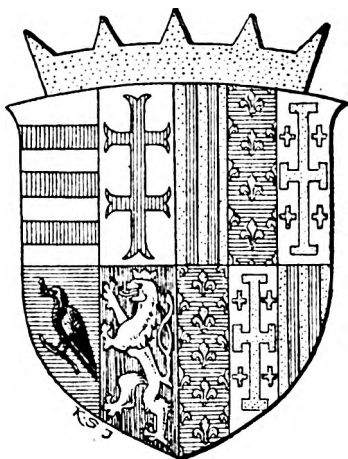
²⁷ b. Nyári A. Herald. vezérf. 21 l.

²⁸ Bárczay O. Herald. kk. 457 l.

²⁹ Kis Károly király arcképén, Szilágyi III. 369.

hoz csatolták negyedikül az aragon királyság címerét is. **EEME** címet mutatja a brassai freskó baloldali címere.

A dynastiák címerai még nem voltak a XII. században kialakulva s nem öröklődtek változatlanul apáról fiúra. A lilimos címer sem volt meg a XII. század közepén, mert az Anjouk (eredetileg Gatinais) angol ága, a Plantagenetek soha sem viselték. Az első Anjou-házbeli angol király, Plantagenet szép Godofred a XII. század közepén ment Angliába s négy arany, menő leopárdot viselt kék mezőben. Ilyen címerpajzs van ábrázolva nagy, zománcos emléktábláján, a Monsi egy-

Beatrix egyesített, házassági címere
Caraffa Dioménos kódexén.

házban. Oroszlánszívű Richárd angol király először két, majd három leopárdot viselt pajzsán, testvére, Földnélküli János király pedig (1199—1216) három, menő, leopárdos oroszlánt, vörösben; alatta alakult ki Angolország címere.³⁰ Ha a lilimos címer Geoffroi le Bel idejében már meg lett volna, úgy a lilimos címer szerepelne ma is Nagybrittania címerének első helyén.

A jeruzsálemi királyság egyúttal Bouilloni Geoffroi címere a hagyomány szerint a római sasos címer után a legrégibb területiális címer s a keresztes lovagok kiáltották volna ki még a XI. században Jeruzsálem címeréül.³¹ Heraldikailag tulaj-

donképen hibás, fémen fémet mutatván, de a hibát szándékosan ejtették rajta, hogy sokszor beszéljenek róla, s sokszor dicsérhessék.

Az aragon királyság címere szintén a legkorábbiak közül való s arany pajzsában négy vörös gerendát tartalmaz. A brassai címeren nem gerendákat, hanem hasításokat látunk — nevezetesen nincs az egész címer ábrázolva helyszüke miatt, csupán felénél valamivel több. E címet másokkal egyesítve gyakran látjuk így. Példaképen bemutatjuk Caraffa Diomenesnek Beatrix részére írt kódexe címlapján levő címerét, melyben jobbról Mátyás birodalmi és genealogiai címere van egyesítve — a pajzs balfelét elfoglaló — Beatrix címerével.³² Itt is csak két vörös gerendát mutat Aragonia címere, arany mezőben. E címernek pajzsa hasított s jobbfelén né-

³⁰ b. Nyári A. 21 l.

³¹ Bárczay 27 l.

³² Szilágyi IV. 326 l.

gyelt: 1. a régi Árpád-ház (hibás, ezüstben három vörös polya); 2. a kettőskereszt (fordított színezés); 3. Hunyadi-ház, 4. Csehország. A pajzs balfele kétszer hasított, egyszer vágott; 1, 6. Aragonia, 2, 4. Anjou, 3, 5. Jeruzsálem. A pajzsot ú. n. pogánykorona fűdi. Érdekes, hogy az olasz miniator mindkét magyar címermezőt hibásan festette meg. Három hasítást mutat Aragonia mezeje II. Lajos özvegyének, Mária királynének arcképén levő címeren is.³³ Három gerenda (tehát a teljes címer) van I. Ferdinánd császár és király felségpecsétjének spanyol címermezejében,³⁴ valamint az első, 1804. évi osztrák felségpecséten³⁵ a spanyol emlékcímerek közt és az 1806. évi osztrák³⁶ és az 1807. évi magyar felségpecséten is.³⁷ A spanyol királyság jelenlegi címerében négy vörös gerendát mutat aranyban Aragonia címere, a harmadik negyedben.

A brassai mester elhibázta az aragon címer színezését a freskócímeren, azt vörös-fehér mázzal tüntetvén fel. Úgy látszik, nem ismerte eléggé, mert e címernek addig nem volt szerepe a régi Magyarországon.

A többi címerek itt mind ismerősök lévén, azoknak ábrázolása hibátlan. Hogy a vágásos címet a jobboldali címeren fehérrel — a baloldalin pedig vörössel kezd, nem róhatjuk fel a mester hibájának, mert a vágásos mező Mátyás korában majdnem kizárólag fehérrel kezdődik s vörössel végződik. Beatrix címerében pedig, az Anjou—Árpád mezőben — helyesen — vörössel kezd s ezüsttel végzi a vágásokat, úgy látszik, hogy sokszor látta a magyar Anjouk címerét, melyen a sorrend majdnem kizárólag ez volt s e sorrend maradt napjainkra.

A mesternek az aragon címerben elkövetett hibájáért szolgáljon vigasztalásul, hogy olasz kortársai sokkal több és nagyobb hibákat követtek el s járatlanságot árultak el a heraldika terén, nézzük csak végig a Corvinák címereit. Mátyás trónkárpitjának címere is hibás; a barnás rózsaszínű holló sárga mezőben van, a hármashalom kék, a cseh oroszlán vörös-ezüstben s egyfarku stb.³⁸

A freskó címerei késői gót stílusnak, a festmény maga már renaissance ízlésű, tehát a címerek itt is régebbi stílusban terveztettek, mint a környezet. A pajzsok kerektalpuak és mint általában a késői gótikában kissé teknőszerűen, homorúaknak vannak ábrázolva. A pajzsot körülfogó leveles ág

³³ Szilágyi V. 39 l.

³⁴ u. o. V. 35 l.

³⁵ Dr. Illés József: „A magyar címer és kir. cím története 20 l.

³⁶ Dr. Illés József: „A magyar címer és kir. cím története“ 39 l.

³⁷ Dr. Illés József: „A magyar címer és kir. cím története“ II. tábla, 16 ábra.

³⁸ Szilágyi IV. 588. színesműlap.

ornamentáció gótikus stílusával erős ellentétet mutat a festményt körülvevő olaszos renaissance babérgirlanddal.

A pajzsokban levő mesteralakok és címerképek erőteljesek, gondos kidolgozásuak. Hiba, hogy a jobboldali címerben a holló és oroszlán nem fordul balra, a Szentanya és Beatrix címere felé; a heraldikai udvariasság ezt kívánta volna meg. Az elhintett liliomok kevés száma azt mutatja, hogy a festő német nemzetiségű volt, mert nem hintette velük oly sűrűn tele a pajzsmezőt, mint latin kortársai. A pajzsokat fedő nyílt, leveles koronák nem egyformák; a jobboldalinak levelei a *cyripedium* — a baloldalinak pedig az eper vagy a lóherelevélhez hasonlítanak. A jobboldali címer koronájából, jobbarántosan egy barna, fakereszt emelkedik ki, ennek heraldikai jelentése nincs.

Ernst Kühlbrandt brassai tanár úr értékes művészi és tudományos munkát végzett, midőn ez örökszép, Mátyás-kori emléküinket kegyeletos gonddal aquarellben rekonstruálta. Bár minden romlandó s idővel nyomtalanul elmúló emléküinknek meg volna a maga tudós és melegen érző szívű rekonstruktora. Elismerésünk és hálánk palmaágát nyújtjuk Kühlbrandt professzornak sikeres munkájáért.

Köpeczi Sebestyén József.